

ONSTERFELIJKHEID

TUSSEN WETENSCHAP EN OPENBARING

Prof. dr. Robbert Bipat & Imtiaz Hoeseni, MBA

“De dood is geen vernietiging, maar een transformatie. Het verwijdert de sluier van stoffelijke beperkingen, waardoor ons zicht scherper wordt en we de realiteit die we op aarde bouwden, eindelijk echt waarnemen.”

Een samenwerking van
de Surinaamse Islamitische Vereniging en de Stichting Ahmadiyya Isha'at-i-Islam (Lahore)

Editie 2026

Digitale uitgave van www.moslim.org e-ISSN 3118-0760

Uitgegeven door: Stichting Ahmadiyya Isha'at-i-Islam (Lahore)

© Surinaamse Islamitische Vereniging & Stichting Ahmadiyya Isha'at-i-Islam (Lahore)
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd zonder
toestemming van de uitgever.

Eerste digitale druk: 2026

Inhoud

Voorwoord	1
1: De illusie van het lichaam	2
De historische projectie van onsterfelijkheid	2
De moderne belofte: technologie als nieuwe religie	2
De fysiologische realiteit: de muur van de biologie	3
2: De spirituele evolutie: van stof naar bewustzijn	4
De Barzakh als tussenstaat: de wachtkamer van de ziel	4
Geestelijke beleving: geluk en lijden	5
3: De uitzondering en de regel – de dood van Jezus	6
Het dogma van de fysieke hemelvaart	6
De biologische en filosofische onmogelijkheid	6
De betekenis van 'tawaffa' en 'raf'	7
De historische werkelijkheid van de kruisiging	7
Slotwoord	8
Samenvatting	9
Trefwoordenlijst (Index)	9
Wetenschappelijke bronverantwoording	10
Geselecteerde referenties	10

Voorwoord

Mensen hebben zich altijd afgevraagd of de dood echt het einde is. In veel beschavingen komt daarom het verlangen naar onsterfelijkheid terug in mythen, religies, filosofie en tegenwoordig ook in wetenschap en technologie. Waar vroeger vooral goddelijke of halfgoddelijke figuren met onsterfelijkheid werden verbonden, leeft vandaag de gedachte dat medische vooruitgang de grenzen van sterfelijkheid misschien ver kan opschuiven.

In dit boekje onderzoeken we of het idee van blijvend lichamelijk leven houdbaar is wanneer we zowel biologie als religieuze openbaring serieus nemen. Daarbij zetten we wetenschap en geloof niet tegenover elkaar. We laten juist zien dat beide verschillende kanten van dezelfde menselijke werkelijkheid kunnen belichten.

De hoofdstukken gaan achtereenvolgens over de grenzen van het lichaam, de islamitische visie op bewustzijn na de dood en de bijzondere positie van Profeet Jezus (AS) in het debat over sterfelijkheid, opstanding en verheffing.

1: De illusie van het lichaam

De historische projectie van onsterfelijkheid

De confrontatie met de dood heeft mensen in bijna alle beschavingen doen nadenken over een leven na dit leven. In religies en mythen uit de oudheid werd onsterfelijkheid vaak toegeschreven aan goddelijke wezens. Machthebbers en elites probeerden daar soms symbolisch of ritueel deel aan te krijgen. De Egyptische mummificatie kan bijvoorbeeld worden gezien als een poging om het lichaam te bewaren in de hoop op voortbestaan na de dood.

Vanuit historisch en theologisch perspectief kunnen zulke voorstellingen worden gezien als uitdrukking van een diep menselijk verlangen om te blijven bestaan.

De Koran corrigeert dat verlangen door te benadrukken dat alles wat geschapen is, vergankelijk is en niet uit zichzelf onsterfelijk kan zijn. Daarmee verschuift de aandacht van een stoffelijke opvatting van onsterfelijkheid naar de verhouding tussen Schepper en schepping.

"En degenen die zij buiten Allah aanroepen schiepen niets, terwijl zijzelf geschapen zijn. Dood (zijn zij), niet levend. En zij weten niet wanneer zij zullen worden opgewekt." (16:20-21).

De centrale implicatie van deze benadering is dat onsterfelijkheid niet overtuigend kan worden gelokaliseerd in het geschapene zelf, indien dat geschapene onderworpen blijft aan tijd, verandering en ontbinding. Het religieuze argument dat hieruit voortvloeit, is dat het streven naar absolute continuïteit van het lichaam berust op een categorieverwarring: het verwacht tijdelijke stoffelijkheid met ultieme bestendigheid.

De moderne belofte: technologie als nieuwe religie

Tegenwoordig heeft technologie voor veel mensen de plaats ingenomen van oudere verwachtingen over onsterfelijkheid. De hoop op een veel langer leven zien we terug in onderzoek naar regeneratieve geneeskunde, orgaanvervanging, genetische ingrepen en transhumanistische ideeën. Zulke ontwikkelingen zijn medisch belangrijk en kunnen mensen echt helpen. Tegelijk klinkt er soms ook de gedachte in door dat techniek de mens uiteindelijk zou kunnen redden van sterfelijkheid zelf.

Een duidelijk voorbeeld van de huidige medische vooruitgang is xenotransplantatie: het transplanteren van een dierlijk orgaan naar een mens.

In 2022 kreeg een 57-jarige patiënt met ernstig hartfalen aan de University of Maryland een hart van een genetisch aangepast varken. Volgens het later gepubliceerde verslag in het *New England Journal of Medicine* werkte het orgaan in het begin zonder duidelijke tekenen van directe afstoting, maar rond dag 49 ontstonden ernstige problemen en de patiënt overleed op dag 60.

Wetenschappelijk was dit een belangrijke stap, omdat het liet zien dat een dierlijk orgaan tijdelijk in een menselijk lichaam kan functioneren. Tegelijk maakte deze casus ook duidelijk dat het vervangen van één orgaan de kwetsbaarheid van het hele lichaam niet wegneemt. Zelfs als orgaanvervanging verder verbetert, blijven veroudering, ontsteking, afweerreacties en schade in andere lichaamssystemen een grens vormen.

Hetzelfde probleem zien we bij het idee van klonering. Zelfs als het mogelijk is een genetisch bijna identieke kopie van iemand te maken, betekent dat nog niet dat herinneringen, zelfbewustzijn of persoonlijke identiteit worden overgedragen. Een biologisch lichaam kopiëren is iets anders dan een persoon voortzetten. Vanuit zowel filosofisch als religieus oogpunt vallen die twee daarom niet samen.

De fysiologische realiteit: de muur van de biologie

De moderne celbiologie helpt ons te begrijpen waarom het idee van een onbeperkt voortlevend lichaam moeilijk vol te houden is. Het menselijk lichaam bestaat uit gespecialiseerde cellen en weefsels die zich maar tot op zekere hoogte kunnen herstellen of vernieuwen. Sommige cellen kunnen zich nog goed herstellen, maar andere nauwelijks. Daardoor kunnen schade, functieverlies en ophoping van defecten niet eindeloos worden opgevangen.

Daar komt bij dat veel lichaamscellen zich maar een beperkt aantal keren kunnen delen. Onderzoek naar de Hayflick-limiet en naar telomeren laat zien dat veroudering niet alleen toeval is, maar samenhangt met de manier waarop cellen zijn opgebouwd en functioneren. Schade aan het erfelijk materiaal, afnemende weefselreserves en cellulaire veroudering behoren tot de bekendste processen die het lichaam begrenzen. Vanuit dat gezichtspunt is het lichaam eerder een tijdelijk en kwetsbaar systeem dan een drager van eindeloze zelfvernieuwing.

Wanneer deze biologische observaties in relatie worden gebracht tot religieuze openbaring, ontstaat geen noodzakelijke tegenstelling, maar eerder een vorm van convergentie. De koranische uitspraken over het universele karakter van sterfelijkheid kunnen in dit verband worden gelezen als religieuze formuleringen van een werkelijkheid die in de empirische biologie eveneens zichtbaar wordt: al het levende op aarde is onderhevig aan eindigheid, transformatie en verval.

"Iedere ziel zal proeven van de dood." (3:185)

"Alles wat op haar (de aarde) is, zal vergaan." (55:26)

De conclusie van dit hoofdstuk luidt daarom dat een opvatting van onsterfelijkheid die uitsluitend is gebaseerd op het behoud van het huidige lichaam zowel biologisch als theologisch moeilijk te verdedigen is. Indien er sprake is van een vorm van menselijke continuïteit die de dood overstijgt, dan zal die continuïteit in een andere dimensie moeten worden geplaatst dan die van louter stoffelijke instandhouding.

2: De spirituele evolutie: van stof naar bewustzijn

Als het lichaam niet de uiteindelijke drager is van menselijk voortbestaan, rijst de vraag wat dat dan wel is. In de Islam wordt de mens niet alleen gezien als een biologisch wezen, maar ook als een wezen dat verschillende fasen van bestaan doorloopt. Vanuit die gedachte is de dood geen absoluut einde, maar een overgang naar een andere bestaanswijze waarin bewustzijn en morele verantwoordelijkheid blijven bestaan.

De Heilige Koran beschrijft dat de menselijke ontwikkeling drie fundamentele stadia doorloopt. Deze stadia zijn parallel aan de biologische groei:

- 1) Het stadium van de aarde: De mens als potentie in het stof.
- 2) Het stadium van de baarmoeder: De mens als embryo.
- 3) Het stadium van de wereld: De mens als geboren individu.

In deze uitleg wordt de menselijke ontwikkeling gezien als een proces met meerdere lagen. De koranische verwijzingen naar oorsprong uit aarde en groei in de baarmoeder worden niet alleen biologisch gelezen, maar ook als beeldspraak. Ze laten zien dat het aardse leven slechts één fase is binnen een groter geheel (23:12-16). Vanuit dat perspectief kan de dood worden begrepen als een overgang naar een tussenstaat waarin de mens blijft bestaan, maar op een andere manier.

De Barzakh als tussenstaat: de wachtkamer van de ziel

Het begrip *Barzakh* verwijst in de islamitische traditie naar een tussenstaat tussen het aardse leven en de uiteindelijke opstanding.

Daarmee wordt bedoeld dat de mens lichamelijk is gestorven, maar nog niet in de definitieve toestand na de opstanding verkeert. De *Barzakh* is daarom belangrijk voor het islamitische denken over dood, bewustzijn en verantwoordelijkheid.

De vergelijking met de ontwikkeling van een embryo kan helpen om dit idee te begrijpen. Zoals een embryo vermogens ontwikkelt die pas buiten de baarmoeder volledig tot uiting komen, zo wordt in religieuze taal gezegd dat het aardse leven een voorbereiding is op een bestaanswijze die pas na de dood zichtbaar wordt (23:12-16). Deze vergelijking wil geen wetenschappelijk bewijs leveren, maar helpt om de gedachte van groei, overgang en ontvouwing begrijpelijk te maken.

Binnen de koranische beschrijving van de dood wordt bovendien gesuggereerd dat de mens na het sterven een verscherpt inzicht verkrijgt in de morele betekenis van het aardse leven. Teksten die spreken over spijt, terugverlangen of het wegnemen van een sluier worden in de islamitische uitleg vaak gelezen als aanwijzingen dat de dood niet leidt tot vernietiging van bewustzijn, maar tot een verandering in de wijze waarop waarheid en verantwoordelijkheid worden ervaren.

"Mijn Heer, stuur mij terug, opdat ik goede daden moge doen in datgene wat ik heb achtergelaten" (23:99-100)

Deze passages suggereren dat de dood het bewustzijn niet vernietigt, maar juist verscherpt. In religieuze taal wordt de sluier van de materiële beperktheid weggenomen, zoals Allah zegt:

"Jij sloeg hier inderdaad geen acht op, maar nu hebben Wij jouw sluier van jou verwijderd, dus jouw zicht is scherp op deze dag." (50:22).

Geestelijke beleving: geluk en lijden

In de islamitische traditie wordt geluk en lijden in de *Barzakh* meestal niet opgevat als een gewone lichamelijke ervaring. Het gaat eerder om de manier waarop de ziel de gevolgen van het aardse leven ervaart. In die zin laat de leer van de *Barzakh* zien dat menselijk handelen al vóór de uiteindelijke opstanding gevolgen heeft.

De ziel van de rechtschapene ervaart vrede en krijgt een voorproefje van het Paradijs. Zoals de Koran stelt over de martelaren:

"En denk niet over degenen die gedood worden langs Allah's weg als waren zij dood. Nee, zij zijn levend en worden van onderhoud voorzien door hun Heer" (3:169-170)

De koranische passages over degenen die "levend" zijn bij hun Heer worden in deze context meestal begrepen als aanwijzingen voor een werkelijk, maar niet-aards voortbestaan. Daarmee ondersteunen zij de gedachte dat de dood religieus gezien niet het einde van het bewustzijn is, maar een overgang naar een andere bestaansvorm. Onsterfelijkheid wordt dan niet gezien als verlenging van lichamelijke processen, maar als voortzetting van bewustzijn in een andere orde van werkelijkheid.

3: De uitzondering en de regel – de dood van Jezus

Het dogma van de fysieke hemelvaart

Binnen het islamitische denken neemt Profeet Jezus (AS) een bijzondere plaats in binnen discussies over sterfelijkheid, verheffing en het einde der tijden. In grote delen van de latere traditie is de opvatting ontstaan dat Profeet Jezus (AS) niet is gestorven, maar lichamelijk naar de hemel is opgenomen en daar verblijft tot zijn terugkeer. Die overtuiging leeft sterk in populaire voorstellingen, maar verdient opnieuw onderzoek wanneer we haar toetsen aan de taal van de Heilige Koran, historische redenering en biologische plausibiliteit.

In deze discussie wordt vaak gewezen op het koranvers dat Aboe Bakr (RA) reciteerde na het overlijden van de Profeet Mohammed (SAW). In dat vers wordt benadrukt dat eerdere boodschappers hem zijn voorgedaan. Veel theologen zien hierin een bevestiging dat profeten sterfelijk zijn. Het belangrijke punt is dan ook dat een uitzondering voor één profeet zorgvuldig moet worden afgewogen tegen het bredere patroon in de Heilige Koran.

"En Mohammed is slechts een boodschapper – vóór hem zijn er al boodschappers heengegaan..." (3:144)

In deze lezing ondersteunt het vers de opvatting dat eerdere profeten, inclusief Profeet Jezus (AS), de weg van de dood hebben bewandeld.

De biologische en filosofische onmogelijkheid

Vanuit biologisch oogpunt roept het idee dat een menselijk lichaam eeuwenlang fysiek zou blijven voortbestaan grote vragen op. Van een lichaam dat afhankelijk is van stofwisseling, energie, omgeving en voortdurende weefselvernieuwing kan niet eenvoudig worden gedacht als stabiel over zeer lange tijd. Daarmee is niet alles gezegd, maar wel dat een letterlijke blijvende lichamelijke instandhouding buiten de bekende kaders van de natuurwetenschap valt.

Daaruit volgt tevens dat ruimtelijke voorstellingen van een fysiek lichaam buiten de gewone voorwaarden van menselijke levensvatbaarheid slechts in strikt wondertaal kunnen worden geformuleerd.

Wanneer een dergelijke claim wordt gepresenteerd als letterlijke beschrijving van een blijvende lichamelijke toestand, ontstaat spanning met elementaire kennis over fysiologie, omgeving en overlevingsvoorwaarden.

Ook filosofisch is voorzichtigheid nodig bij sterk stoffelijke voorstellingen van verheffing. Als de verheffing van Profeet Jezus (AS) wordt begrepen als nabijheid tot Allah, hoeft die nabijheid niet letterlijk ruimtelijk te worden opgevat. Binnen de islamitische theologie wordt Allah's verhevenheid juist beschermd tegen het idee dat Hij aan een fysieke plaats gebonden zou zijn. Daarom sluit een niet-letterlijke lezing van verheffing beter aan bij klassieke opvattingen over Allah's transcendentie.

De betekenis van 'tawaffa' en 'raf'

Een belangrijk punt in deze discussie is de uitleg van de woorden *tawaffa* en *raf* in de koranische passage over Profeet Jezus (AS). De betekenis van deze woorden is belangrijk voor de vraag of de tekst spreekt over sterven en geestelijke verheffing, of over een lichamelijke opneming zonder dood. Daarom is zorgvuldige aandacht voor taal, context en het gebruik van deze woorden elders in de Koran noodzakelijk.

"O Jezus, Ik zal u doen sterven (mutawaffie-ka) en u naar Mij verheffen (raafi'oe-ka)" (3:55)

In veel islamitische uitleg wordt *tawaffa*, wanneer God het handelend subject is en een mens het voorwerp van de handeling, in de eerste plaats begrepen als het nemen van de ziel, en dus als overlijden. Over de precieze uitleg bestaan verschillende accenten, maar taalkundig is het belangrijk dat het woord niet zomaar kan worden teruggebracht tot een tijdelijk wegnemen of opschorten van lichamelijk leven. Daarom moet onderscheid worden gemaakt tussen de oorspronkelijke betekenis van het woord en latere leerstellige uitleg.

Het begrip *raf* kan binnen de Koran zowel letterlijke verheffing als verhoging in rang of eer aanduiden, afhankelijk van context en onderwerp. In de discussie rond Profeet Jezus (AS) wordt daarom vaak geargumenteerd dat de term aannemelijk gelezen kan worden als een verheffing in waardigheid en goddelijke bescherming tegen vernedering. Een dergelijke interpretatie heeft als voordeel dat zij verdedigbaar is zonder te vervallen in een strikt stoffelijke voorstelling van hemelvaart.

De historische werkelijkheid van de kruisiging

Bij de historische vraag naar het einde van Profeet Jezus (AS) is het belangrijk onderscheid te maken tussen geloofsovertuiging en historische waarschijnlijkheid. Binnen modern historisch onderzoek bestaat brede overeenstemming dat Jezus van Nazareth onder Pontius Pilatus door de Romeinse autoriteiten werd gekruisigd. Dat oordeel steunt op meerdere vroege christelijke en niet-christelijke bronnen en geldt in de geschiedwetenschap als een van de best onderbouwde feiten uit zijn leven. De religieuze duiding van die gebeurtenis kan verschillen, maar historisch gezien is dit punt relatief stabiel.

Slotwoord

De kern van dit boekje is dat onsterfelijkheid niet overtuigend kan worden opgevat als een eindeloze verlenging van het huidige lichaam. De biologie laat zien dat het menselijk lichaam gebonden is aan veroudering, slijtage en afhankelijkheid. Religieuze openbaring voegt daaraan toe dat menselijk voortbestaan niet in het lichaam zelf ligt, maar in een ruimere orde van bestaan.

Vanuit die samenhang laat de wetenschap zien hoe kwetsbaar het lichaam is, terwijl de islamitische leer van de *Barzakh* en de discussie rond Profeet Jezus (AS) de aandacht richten op de vraag hoe sterfelijkheid, bewustzijn na de dood en goddelijke verheffing moeten worden begrepen. Het doel van deze studie is daarom niet om wetenschap en geloof tegen elkaar uit te spelen, maar om te laten zien dat beide op hun eigen manier kunnen bijdragen aan een dieper begrip van de mens en zijn eindigheid.

Samenvatting

Wat gebeurt er met de mens na de dood? En hoe verhouden religieuze inzichten zich tot wat de moderne wetenschap ons laat zien over het lichaam en zijn grenzen? In het boekje *Onsterfelijkheid – Tussen Wetenschap en Openbaring* brengen wij deze vragen samen in een heldere en toegankelijke verkenning vanuit biologie, theologie en geschiedenis.

In dit compacte maar inhoudelijk rijke boekje ontdekt u onder meer:

- waarom het menselijk lichaam, ondanks alle medische vooruitgang, niet eindelijk kan blijven voortbestaan;
- hoe de *Barzakh* in de islam wordt begrepen als een betekenisvolle tussenstaat tussen dood en opstanding;
- wat het debat over de dood van Profeet Jezus (AS) ons leert over sterfelijkheid, verheffing en de uitleg van religieuze teksten.

Wij hopen dat deze publicatie u inspireert tot verdere bezinning op de grote vragen rond leven, dood en voortbestaan, en tegelijk uitnodigt tot een evenwichtige ontmoeting tussen religieuze hoop en wetenschappelijke kennis.

Trefwoordenlijst (Index)

Barzakh: De overgangstoestand van de ziel tussen de dood en de Opstanding.

Differentiatie (cellulair): Het proces waarbij cellen zich specialiseren en vaak hun vermogen tot replicatie verliezen.

Hayflick-limiet: De biologische grens aan het aantal keren dat een cel zich kan delen.

Opstanding (*Qiyamah*): De uiteindelijke fase van spiritueel bewustzijn en verantwoording.

Raf (*Verheffing*): De geestelijke eer en statusverhoging door Allah, vaak verward met fysieke hemelvaart.

Tawhied: Het geloof in de absolute eenheid van God.

Tawaffa: Het Arabische woord voor het wegnemen van de ziel (sterven).

Wetenschappelijke bronverantwoording

De biologische passages in dit boekje steunen op algemeen aanvaarde literatuur over cellulaire veroudering en beperkte delingsmogelijkheid van cellen. De klassieke Hayflick-limiet verwijst naar de observatie dat normale menselijke cellen in kweek slechts een eindig aantal delingen doorlopen voordat zij een verouderde toestand bereiken. Latere literatuur heeft deze observatie verder verbonden aan verkorting van telomeren en reacties op schade aan het erfelijk materiaal. Voor een gezaghebbend overzicht zie onder meer Shay en Wright, *Nature Reviews Molecular Cell Biology* (2000), en recentere overzichtsliteratuur over telomeren, cellulaire veroudering en ouder worden.

De passage over beperkte vervangbaarheid van zenuwcellen en skeletspiervezels is gebaseerd op standaardinzichten uit de cel- en weefselbiologie: rijpe zenuwcellen delen zich in het algemeen niet meer, terwijl skeletspiervezels zelf zich niet vrij delen maar vooral afhankelijk zijn van voorlopercellen voor herstel. De bespreking van xenotransplantatie verwijst naar de eerste klinische transplantatie van een genetisch gemodificeerd varkenshart in een mens, beschreven door Griffith en collega's in het *New England Journal of Medicine* (2022). Deze casus is relevant als voorbeeld van medisch-technische vooruitgang én als illustratie van de blijvende grenzen van systeemveroudering en de wisselwerking tussen organen.

Geselecteerde referenties

- Ahmad, M. G. (z.d.). *De Zes Parallele Stadia van Vervolmaking*. Stichting Ahmadiyya Isha'at-i-Islam.
- Alberts, B., et al. *Molecular Biology of the Cell*. Hoofdstuk over skeletspier en regeneratie. Chan, M., et al. (2022).
- Ali, M. M. (2002). *The second coming of Jesus* (S. M. Tufail, Vert.; K. Mohammad, Red.). Maulana Tufail Memorial Literary Trust.
- Ali, M. M. (2005). *De religie van de Islam: Een uitgebreide verhandeling van de bronnen, beginselen, wetten en voorschriften van de Islam*. Stichting Ahmadiyya Isha'at-i-Islam.
- Eppard, M., Passos, J. F., & Victorelli, S. (2023). Telomeres, cellular senescence, and aging: past and future. *Biogerontology*, 25(2), 329. <https://doi.org/10.1007/S10522-023-10085-4>
- Griffith, B. P., et al. (2022). Novel insights from a multiomics dissection of the Hayflick limit. *eLife*, 11, e70283.
- Hayflick, L. (1979). The Cell Biology of Aging. *Journal of Investigative Dermatology*, 73(1), 8–14. <https://doi.org/10.1111/1523-1747.EP12532752>

Bezoek www.muslim.org voor online publicaties | Bezoek www.islamboeken.eu voor boeken